

اللعمة الدمشقية، شهید اول (۷۳۳-۷۸۶ق)، چاپ پنجم: قم، انتشارات ناصر، ۱۳۷۳. قطع جیبی، ۳۲۰ص.

الفأرة والحیة و ولد الزنا (ص ۱۶).

دقت بیشتر، بر این اطمینان می افزاید که این الفاظ، جزو لمعه نیست؛ زیرا بنای شهید اول بر اختصار بوده است، و در صورت حذف آن الفاظ، خللی در معنا پدید نمی آید. آنچه حائز اهمیت است، وجود عبارات اضافه ای است که در معنی تأثیر دارد. نسبت دادن این الفاظ به شهید اول به هیچ روی درست نیست، اگرچه در واقع صحیح باشد. در قسمت «اضافات» فقط مواردی را یادآور می شویم که در سه نسخه محور بررسی وجود ندارد و در معنا تأثیر دارد. در قسمت «افتادگی های متن»، ملاک ما این است که نبود لفظی موجب خلل در معنی شود و یا آن لفظ در هر سه نسخه زیر وجود داشته باشد. اضافات و افتادگی ها در این متن آنقدر فراوان است که می توان گفت این متن با آنچه شهید اول نگاشته است تفاوت زیادی دارد.

برای بررسی این متن از لمعه، از سه نسخه زیر استفاده شده و گاه به عنوان مؤید، با رمزی که برای هر یک انتخاب کرده ایم به آنها اشاره می شود:

۱. «الف» برای اشاره به نسخه خطی موجود در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی به شماره ۹۵۹؛ کاتب: ابراهیم بن علی،

نقدی بر

تصحیح اللعة الدمشقية

سید صادق احسانی

کتاب اللعة الدمشقية از آثار ارزشمند فقهی شیعه است که به اختصار، به تمام ابواب فقه پرداخته است. این کتاب، از دیرباز مورد توجه فقها و اندیشمندان و محصلین علوم دینی قرار گرفته است و از همین رو، تاکنون شرحهای فراوانی بر آن نگاشته شده است.

یکی از معروفترین نسخه های شرح لمعه، شرح شهید ثانی به خط عبدالرحیم است و راه باز شناختن متن از شرح در این نسخه، خطهایی است که بالای عبارات متن کشیده شده است. اما دقت لازم در آن به عمل نیامده است و چه بسا روی بعضی عبارات شرح، خط کشیده شده و گاه تصور شده عبارتی جزو شرح است و از شرح جدا نشده است.

بعضی از متنهاى لمعه، از شرح لمعه ای که به خط عبدالرحیم است استخراج شده است که در نتیجه، اضافات و افتادگیها در آنها فراوان دیده می شود. با مقایسه بخشهای مختلف از لمعه ای که توسط انتشارات ناصر به چاپ رسیده، چنین به نظر می رسد که این متن نیز برگرفته از همان نسخه است و یا از روی نسخه ای است که از شرح مزبور گرفته شده.

به عنوان نمونه، کلماتی که در عبارت زیر با حروف سیاه نوشته شده در هیچیک از نسخه های محور تحقیق ما، وجود ندارد، حال آنکه در نسخه مورد بررسی، چنین آمده است:

«الماء المضاف ما لا یصدق علیه اسم الماء باطلاقه وهو طاهر غیر مطهر لغیره مطلقاً علی الاصح وینجس بالاتصال بالنجس و طهره اذا صار ماءً مطلقاً علی الاصح والسور تابع للحيوان الذى ياشره ويكره سور الجلال واكل الجيف مع الخلو عن النجاسة والحائض المتهممة و سور البغل والحمار و سور

تاریخ تحریر: ۹۵۱ قمری (در زمان حیات شهید ثانی)

۲. «ح» برای اشاره به نسخه خطی موجود در کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی به شماره ۸۶۶؛ تاریخ تحریر: محرم ۸۶۳. ^۱ (۷۷ سال پس از شهادت شهید اول)

۳. «ك» برای اشاره به متنی که به همت آقای علی کورانی از روی نسخه خطی مربوط به سال ۸۴۹ق. تصحیح شده است.

گرچه منشأ برخی از اشکالات یاد شده در این نوشتار، صرفاً اشتباه چاپی است، اما چون احتمال به اشتباه افتادن خواننده وجود دارد، آنها را نیز می آوریم.

جهت پرهیز از اطاله مقال، تنها اشکالات این نسخه را تا پایان کتاب صوم یادآور می شویم.

در خور توجه است که از توضیحات گذشته روشن می شود، منشأ اصلی عمده لغزشها در این متن، انتشارات ناصر نیست.

اشکالات روی جلد

۱. روی جلد، «المتن الاصلی» نوشته شده؛ این در حالی است که لمعه دارای متن غیر اصلی (فرعی) نیست که این نسخه، متن اصلی آن باشد.

۲. روی جلد آمده است: «المجلد الاول والثانی»؛ حال آنکه لمعه یک جلد بیشتر نیست. ظاهراً منشأ اشتباه این بوده که شهید ثانی (ره) آن را در دو مجلد شرح نموده است.

۳. گذاردن علامت همزه (ء) روی همزه وصل نادرست است اما روی جلد و در عطف کتاب و نیز در صفحه اول، «أللمعة» نوشته شده است.

۴. به کار بردن نام مختصر کتاب هر جا جایز باشد، روی جلد پذیرفته نیست. جاداشت روی جلد «اللمعة الدمشقية فی فقه الامامية» یا «اللمعة الدمشقية فی مذهب الامامية»^۲ نوشته می شد.

کتاب طهارت و صلوة

۱. مستحبات غسل میت

«تغسیله علی ساجه مستقبل القبلة» (ص ۲۳). عبارت صحیح، «ساجه» بدون تشدید و با تاء مدوّر است. شاید منشأ اشتباه این بوده که در شرح لمعه ای که به خط عبدالرحیم است، نقطه تاء روی جیم گذاشته شده و تشدید تصور شده.

۲. وقت نمازهای نافله

«نافلة الظهرین من الزوال الی أن یصیر الفیء مقدار قدمین وللعصر اربعة اقدم» (ص ۲۸). روشن است که «الظهر» صحیح است (الف، ح، ك) نه «الظهرین».

۳. وقت نماز

«فللظهر زوال الشمس المعلوم یزید الظل بعد نقصه»

(ص ۲۸). ظاهراً در اثر اشتباه چاپی، «بزید» به صورت «یزید» چاپ شده است.

۴. پوشش در نماز

«یسقط ستر الرأس عن الامة المحصنة والصبیة» (ص ۲۹). روشن است که «المحصنة» صحیح است (الف، ح، ك) نه «المحصنة».

۵. وقت نماز عصر

«تأخیرها الی مصیر الظلّ مثله افضل» (ص ۲۸). از توضیح شهید ثانی استفاده می شود که وی عبارت را «مثله» خوانده است؛ لیکن در نسخه های «الف»، «ح» و «ك» که از قدیمی ترین نسخه های لمعه محسوب می شوند، «مثلیه» ضبط شده است.^۳ جا دارد تحقیق لازم در این زمینه صورت گیرد.

۶. احکام اذان و اقامه

«یستحب رفع الصوت بهما للرجل والترتیل فیهِ والحدیر فیهما» (ص ۳۲). «حدیر» در برابر «ترتیل» به معنای «اسراع» است. نمی توان گفت که اذان با ترتیل مستحب است و اذان و اقامه با سرعت. بنابراین «وفیها» درست است (الف، ح، ك) و مرجع آن «اقامه» است.

۷. نماز هید فطر

«یستحب التکبیر للامر به فی الفطر عقیب اربع صلوات اولکها المعرف» (ص ۳۸). «المغرب» اشتهاً «المعرف» چاپ شده است.

۸. شکایات نماز

«اوجب ایضاً الاحتیاط برکعتین جالساً لوشک فی المغرب بین الاثنین والثلاث وذهب وهمه الی الثلثة» (ص ۴۳). در پایان، «الثالثة» به صورت «الثلثة» نوشته شده است (الف، ح، ك).

افتادگی های متن

۱. احکام مسجد

«یحرم ... اخراج الحصى منها (مساجد)» (ص ۳۰). پس از «منها»، کلمه «فیعاد» افتاده است.

۱. این کتاب با دو کتاب دیگر در یک مجلد به صورت مجموعه است. در فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیت الله العظمی نجفی اشتباهاً سال ۸۶۳ به عنوان تاریخ تحریر کتابی دیگر نوشته شده است.

۲. در مقدمه نسخه های «الف» و «ح» نام کتاب، «اللمعة الدمشقية فی مذهب الامامية» از قول شهید اول نوشته شده است.

۳. در متن لمعه ای که زیر نظر آقایان محمد تقی مروارید و علی اصغر مروارید که از روی چند نسخه خطی کهن تصحیح شده نیز «مثلیه» ضبط شده است.

۲. احکام اذان و اقامه

«يستحب الطهارة حالتهما والحكاية لغير المؤذن» (ص ۳۲).
جمله «ويكره الترجيع» از پایان عبارت فوق، افتاده است.

۳. کیفیت نماز

«يجب القيام مستقلاً به مع المكنة فان عجز ففي البعض فان عجز عنه قعد» (ص ۳۳). پس از «البعض» جمله «فان عجز اعتمد» افتاده است.

۴. تعقیبات نماز

«ثم سجدة الشكر ويعقر بينهما» (ص ۳۶). جمله «ویدعو بالمرسوم» در پایان نیامده است.

۵. کیفیت نماز جمعه

«... والصلوة على النبي (ص)» (ص ۳۷). «وآله» پس از «نبي» نیامده است.

۶. کیفیت نماز آیات

«ثم الركوع ثم يرفع رأسه ويقرئها خمساً» (ص ۳۹). قبل از «خمساً»، کلمه «هكذا» افتاده است.

۷. شکایات نماز

«ثم ركعتين جالساً ذكره ابن بابويه» (ص ۴۲). «وهو قريب» از آخر جمله حذف شده است.

۸. شکایات نماز

«... قيل تبطل الصلوة لو شكّ ولمّا يكمل السجود اذا كان قد ركع والاصح الصحة» (ص ۴۲).

عبارت «لقولهم عليهم السلام: ما اعاد الصلوة فقيه» در پایان نیامده است.

۹. شکایات نماز

«... برواية عمار الساباطي» (ص ۴۳). عبارت «عن الصادق عليه السلام» از پایان افتاده است.

۱۰. نماز جماعت

«يكره امامة الابرص والاجزم والاعمى» (ص ۴۸).
«بغيرهم» از پایان جمله افتاده است.

اضافات

عباراتی که در این قسمت با حروف سیاه نوشته شده، جزو متن لمعه نیست. عبارات اضافی در این نسخه از لمعه، فراوان است؛ اما فقط مواردی را یادآور می شویم که در معنی تأثیر دارد:

۱. (يطهر البئر بنزح) خمسين دلواً للدم الكثير فير اللماء الثلاثة والعذرة الرطبة (ص ۱۵).

۲. يكره البول قائماً ومطمحا به وفي الماء جارياً (ص ۱۹).

۳. يكره ... (حين التخلّي) الكلام الأبدكر الله تعالى

(ص ۱۹).

۴. يكره لها (الحائض) الخضاب بالحناء (ص ۲۱).

۵. يكره وطؤها (الحائض) قبلاً بعد الانقطاع قبل الغسل على الاظهر (ص ۲۱).

۶. عفى عن دم الجرح والقرح مع السيلان وعن دون الدرهم البغلي ... (ص ۱۷).

۷. المطهرات عشرة ... النار ما احالته رماداً او دخاناً (ص ۱۷).

۸. (يستحب كتابة اسم الميت و ... على) الجريدتين ... والاخرى بين القميص والازار من جانبه الايسر فوق الترقوة (ص ۲۴).

۹. يستحب ... صب الماء عليه (القبر) من قبل رأسه دوراً والفاضل على وسطه مستقبلاً (ص ۲۵).

۱۰. يستحب الفنون عقيب قراءة الثانية ... واقله ثلاثاً او خمساً ويتابع المأموم امامه فيه (ص ۳۶).

۱۱. فى التروك ... والتأمين الألتقية وتبطل الصلوة بفعله لغيرها (ص ۳۶).

۱۲. منها الجمعة ... واجتماع خمسة فصاعداً أحدهم الامام (ص ۳۷).

۱۳. يستحب الغسل للجمعة ... دخول الحرم ومكة والمدينة والمسجدين والكعبة (ص ۴۰).

۱۴. فى العشرين عشرون كل ليلة ثمان ثمان بعد المغرب واثنتا عشرة بعد العشاء ويجوز العكس وفى كل ليلة من العشر الاخير ثلثون ركعة ثمان منها بعد المغرب والباقي بعد العشاء (ص ۴۰).

۱۵. المروى فى المبطلون الوضوء ... الاقرب الاول لتوثيق رجال الخبر الندال على البناء على ما مضى من الصلوة بعد الطهارة عن الباقر عليه الصلوة والسلام (ص ۴۵).

۱۶. فى صلوة الخوف ... ويؤمن ايماء مع تعذر الركوع والسجود (ص ۴۶).

۱۷. يجب المتابعة فلو تقدم ناسياً تدارك وعامداً يأثم ويستمر (ص ۴۷).

کتابهای زکات، خمس، صوم
تصحیح

۱. نصاب شتر

«... ثم ستّ وعشرون بنت مخاض» (ص ۴۹). عبارات فوق، موهم این است که «بنت مخاض» معدود است. جهت

رفع اشتباه جادداشت «فبت مخاض» نوشته می شد (الف، ح).

۲. آنچه به عنوان زکات می توان داد

شیر دادن منحصر به زنان است (الف، ح، ک؛ بنگرید: المنجد، ذیل «مرضع»).

۱۰. مستحبات روزه

«يستحب الامساك في المسافر... وكذا الكل من سلف من ذوی الاعذار...» (ص ۶۰).

به کلمه «کل» باید حرف جر «لام» متصل شود تا عبارت صحیح شود، نه «الف و لام».

علامت گذاری و اعراب

۱. در صفحه ۵۴، «معدن» نوشته شده که به صورت «معدن» صحیح است.

۲. در همان صفحه، «عشرین دینار» نوشته شده در صورتی که تمیز یازده تا نودونه همیشه منصوب است. پس «دیناراً» درست است.

۳. در صفحه ۶۱ «الخامسة عشر» نوشته شده علاوه بر اینکه «عشرة» می بایست نوشته می شد «الخامسة» نیز باید مفتوح باشد زیرا اعداد مرکب ترتیبی هر دو جزء آن مبنی بر فتح هستند (ر. ک: المعجم المفصل فی اللغة والادب، ج ۲، ص ۸۱۷).

افتادگی های متن

۱. نصاب شتر

نصاب شتر در آغاز، دوازده ذکر شده است، حال آنکه در ادامه، یازده مورد ذکر شده و جمله زیر از پایان عبارت افتاده

است: «ثم كل خمسين حقة وكل اربعين بنت لبون»

۲. در عبارت «لو كان مستحلاً للافطار قتل ان ولد الفطرة» (ص ۶۱) «ولد علی الفطرة» صحیح است.

اضافات

۱. من عزل احديهما لعذر مانع ثم تلفت بغير تفريط لم يضمن (ص ۵۳).

۲. (زكوة الفطرة) يستحب ان لا يقصر العطاء عن صاع على الاقوي الأمع الاجتماع (ص ۵۳).

۳. الكثر ولا يعلمه ان بلغ عشرین دیناراً (ص ۵۴).

۴. البلوغ الذي يجب معه العبادة الاحتلام او الانبات او بلوغ خمس عشرة سنة في الذكر والنخشي (ص ۶۱).

«يجزى الجذع من الضئان» (ص ۵۰). در کتابهای لغت، واژه «ضئان» نیافتیم. ظاهراً «ضئان» به معنای میش، صحیح است (الف، ح، ک).

۳. پرداخت زکات

«والاخراج من العين افضل ولو كانت الغنم مرضى فمنها» (ص ۵۰).

در نسخه های «الف» و «ح» به جای «الغنم»، «النعم» ضبط شده که کاملتر است؛ زیرا این حکم، مخصوص گوسفند نیست؛ اگرچه متنی که در اختیار شهید ثانی (ره) بوده «الغنم» بوده، لذا پس از آن، شهید ثانی می گوید: «او غيرها من النعم».

۴. نصاب غلات

«نصابهما الفان وسبعمة رطل بالعراقی» (ص ۵۰). شهید در عبارت فوق، نصاب تمام غلات را بیان می کند. بنابراین «نصابها» درست است (الف، ح، ک).

۵. زکات غلات

«... والمخرج العشران سقى سيحاً او بعللاً او عدناً» (ص ۵۱). در لغت، واژه «عدن» نیافتیم. عبارت صحیح، «عدیاً» است. (الف، ح، ک)، به معنای زراعتی که از طریق باران سیراب می شود. (ر. ک: شرح لمعه، المنجد).

۶. مستحقین زکات

«والغارمون وهم المدینون فی غیر معصيته» (ص ۵۲). چنانچه در نسخه های دیگر (الف، ح، ک) آمده، «معصية» درست است.

۷. انفال

«نقل الامام (ع) ارض انجلى عنها اهلها او سلّمت طوعاً او باد اهلها والاجام ورووس الجبال وبطون الاودية وما يكون بهما» (ص ۵۵). اگر عبارت، «مايكون بهما» باشد، مفهوم آن چنین است: فقط آنچه در سر کوه ها و دره ها وجود دارد برای امام است. حال آنکه در فقه، انفال، منحصر به این موارد نیست. ظاهراً «مايكون بها» درست است (الف، ح، ک) تا مرجع ضمیر، شامل همه موارد مذکور باشد.

۸. نماز قضای میت که بر پسر بزرگتر یا ولی واجب است.

«وفي القضاء عن المسافر خلاف اقره مراعاة للتمكنه من المقام» (ص ۵۹). «مراعاة تمکنه» صحیح است (الف، ح، ک).

۹. روزه زن باردار و شیرده

«الحامل المقرب والمرضعة القليلة اللبن تظفران وتفديان» (ص ۵۹). در کلمه «المرضعة» نیازی به «تاء» تأنیث نیست زیرا